

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

НАДРАГА МАРТА СТЕПАНІВНА

УДК 027.8:061.22:023/.25] (09) (477.83)«19»

**БІБЛІОТЕКИ ПЕДАГОГІЧНИХ УСТАНОВ І ТОВАРИСТВ М. ЛЬВОВА
1918 – 1939 РР.: ОРГАНІЗАЦІЯ, СТРУКТУРА, ДІЯЛЬНІСТЬ**

07.00.01 – історія України

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Львів – 2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі новітньої історії України імені Михайла Грушевського Львівського національного університету імені Івана Франка.

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор
Сухий Олексій Миколайович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
завідувач кафедри новітньої історії України
імені Михайла Грушевського.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Литвин Микола Романович,
Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича
НАН України, директор;

кандидат історичних наук, професор
Кучерепа Микола Михайлович,
Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки,
професор кафедри нової і новітньої історії України.

Захист відбудеться 6 грудня 2016 р. о 13:00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.12 Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79001, м. Львів, вул. Університетська, 1, ауд. 337.

З дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка: 79001, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розісланий 5 листопада 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
професор

Р.М. Шуст

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. У 1920 – 1930-х рр. вагомими осередками національно-культурного життя на західноукраїнських землях, своєрідними «лабораторіями інтелектуальної праці» були педагогічні бібліотеки. Українські та польські книгозбірні національно-культурних, педагогічних, учительських товариств, а також шкільні бібліотеки відіграли надзвичайно важливу роль у процесі поступального розвитку суспільства, формуванні світогляду учнівської молоді. На сучасному етапі українського державотворення, на тлі відсутності спеціальних комплексних досліджень, виникає необхідність неупередженого аналізу особливостей їх створення, комплектування та функціонування в політико-правовій системі міжвоєнної Польщі.

Відновлення Польської держави (1918 р.) привело до значної модифікації культурно-освітніх процесів на західноукраїнських землях і, особливо, Львові, який став одним із центрів духовного розвитку українського та польського народів. Педагогічні бібліотеки, музеї, а також інші просвітницькі установи влада почала використовувати для національно-культурного освідомлення населення, намагалася перетворити їх на важливий сегмент у складній ланці виховання освічених членів суспільства. Досвід, ефективні рішення, позитивні напрацювання чиновників, бібліотекарів та національно-свідомої громадськості міжвоєнної Польщі у цій сфері можуть бути частково використані при організації сучасних українських педагогічних книгозбірень.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є складовою частиною наукової теми «Суспільно-політичні та національно-етнічні процеси на західноукраїнських землях (остання третина XVIII – XX ст.) (номер державної реєстрації 0115U003557), яка виконується на кафедрі новітньої історії України імені Михайла Грушевського Львівського національного університету імені Івана Франка. Розкриття теми роботи відповідає планам історичного факультету щодо створення узагальнюючого дослідження з новітньої історії України.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертації – проаналізувати особливості функціонування педагогічних бібліотек Львова в контексті суспільно-культурних процесів Польської держави. Для реалізації мети поставлено такі дослідницькі завдання:

- проаналізувати ступінь наукової розробки проблеми, її джерельну базу та теоретико-методологічні засади дослідження;
- дослідити вплив освітньої / колонізаційної політики Польської держави на забезпечення шкільних бібліотек навчальною літературою, науково-популярними виданнями;
- розглянути організаційно-правові засади та особливості комплектування бібліотек українських учительських, педагогічних та національно-культурних товариств;
- окреслити наукову-організаційну, видавничу діяльність Державної центральної педагогічної бібліотеки у Львові (ДЦПБЛ);

- охарактеризувати читацькі зацікавлення та уподобання українських та польських школярів Львова;
- визначити роль шкільних книгозбірень в культурно-освітньому житті тогочасного суспільства, показати їх вплив на формування національної свідомості усіх верств населення.

Об'єкт дослідження – педагогічні бібліотеки Львова.

Предмет дослідження – ухвали центральних та місцевих органів влади, які стосуються розвитку бібліотечної справи у Польщі; фонди, видавнича діяльність бібліотек; навчальна, художня література, яка становила основу тогочасних книгозбірень; організація, структура, діяльність національно-культурних, педагогічних громадських інституцій, які у 20 – 30-х рр. XX ст. формували педагогічні бібліотеки.

Хронологічні рамки праці визначені в межах 1918 – 1939 рр. Нижня хронологічна межа зумовлена відновленням Польської держави та інкорпорацією до неї Львова, верхня – початком Другої світової війни та приєднання міста Західної України до УРСР.

Географічні межі дослідження охоплюють територію Львова в адміністративно-територіальних межах 20 – 30-х рр. XX ст. (середмістя та п'ять дільниць: Галицька, Краківська, «Новий Світ», Жовківська та Личаківська).

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в тому, що *унерше в українській історіографії*:

- комплексно досліджено функціонування педагогічних бібліотек Львова міжвоєнного періоду XX ст.;
- визначено основні етапи у становленні, розвитку та діяльності бібліотечних установ міста;
- в контексті порівняльного аналізу охарактеризовано особливості організаційної та науково-видавничої діяльності українських та польських педагогічних книгозбірень;
- на конкретних прикладах показано вплив політичних чинників на зростання / зменшення чисельності книжкового фонду шкільних бібліотек, розглянуто способи їх комплектування, вказано на важливе значення педагогічних книгозбірень для національного виховання молоді;

удосконалено:

- положення про те, що педагогічні бібліотеки міжвоєнного Львова були одними із центрів етнокультурного розвитку українського та польського населення міста;
- типологію книгозбірень, які функціонували у Польщі у 20 – 30-х рр. XX ст. на основі сучасного методологічного інструментарію;
- методику дослідження бібліотечної системи дорадянського Львова.

отримали подальший розвиток:

- осмислення програм українських громадських організацій першої третини XX ст., спрямованих на протистояння асиміляційній політиці Польської держави;

- вивчення організаційної структури львівських бібліотек, культурно-освітніх та фахових товариств;
- питання перспективи практичного використання педагогічних ідей відомих українських / польських діячів в освітній сфері на сучасному етапі українського державотворення.

Методологічну основу дисертації становлять принципи історизму, системності та об'єктивності в підході до висвітлення подій минулого на основі комплексного вивчення різновидових джерел і наукової літератури. При вирішенні поставлених завдань використано загальнонаукові (систематизації, типологізації, ретроспекції та ін.), спеціально-історичні (проблемно-хронологічний, історично-порівняльний, критично-аналітичний, біографічний та ін.) методи.

У роботі зведено до мінімуму можливі викривлення у тлумаченні / коментуванні джерел, а також розширено можливості пізнання інформації шляхом застосування методів бібліографічної та архівної евристики, історичного аналізу та наукового синтезу. Поєднання різноманітних методів наукового дослідження дозволило уникнути невмотивованих суб'єктивних оцінок та забезпечити наукову достовірність результатів дисертації.

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що фактичний матеріал, висновки роботи можуть використовуватися у лекційних курсах з новітньої історії України, при підготовці узагальнюючих праць з історії та культури Польщі, монографічних праць, підручників, довідкової літератури, а також викладанні спеціальних курсів з культурології для студентів гуманітарних факультетів вищих навчальних закладів України.

Апробація дослідження. Основні положення та висновки дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри новітньої історії України імені Михайла Грушевського Львівського національного університету імені Івана Франка, виступах на всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях: VI Міжнародній науковій конференції «Библиотечное дело – 2001: российские библиотеки в мировом информационном и интеллектуальном пространстве» (Москва, Російська Федерація, 2001); Міжнародній науковій конференції «Kleine Flüsse im großen Strom – Bibliotheken und Informationsstellen bei der Förderung des Studiums und der Erforschung von «kleinen» Sprachen und Literaturen, 35 ABDOS-Tagung» (Бауцен, Федеративна Республіка Німеччина, 2006); XII Міжнародній науковій конференції «Наука о книге. Традиции и инновации: к 50-летию сборника «Книга. Исследования и материалы» (Москва, Російська Федерація, 2009); Міжнародній науковій конференції «Національна книжкова та рукописна культура: історія, методологія, джерельна база» (Львів, 2009); Міжнародній науковій конференції, приуроченій 70-річчю заснування Державної історичної бібліотеки України «Державна історична бібліотека України: історія, сучасність, майбутнє» (Київ, 2009); Міжнародній науковій конференції «Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника: історія і сучасність» (Львів, 2010); Міжнародній науковій конференції «Auf dem Weg zu einem neuen

Selbstverständnis Bibliotheken als kulturelle und soziale Zentren 42-ABDOS-Tagung» (Мінськ, Республіка Білорусь, 2013); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Архіви – наука – суспільство: шляхи взаємодії» (Київ, 2015); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасна українська нація: мова, історія, культура» (Львів, 2016); Міжнародній науковій конференції «Cades International Conference on Education, Pedagogy and Humanities Ressearch» (Сент-Луїс, США, 2016).

Публікації. Основні концептуальні положення та висновки дисертації викладено у 22 статтях, з них 6 – у фахових виданнях, що належать до переліку ДАК Міністерства освіти і науки України, 8 – у закордонних виданнях.

Структура дисертації побудована за проблемно-хронологічним принципом і складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Обсяг рукопису – 274 с. (основний текст – 190 с.), додатки – 27 с., список використаних джерел нараховує 763 позицій.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність дисертації, визначено її мету, завдання, об'єкт і предмет, географічні та хронологічні рамки, узагальнено методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення роботи, а також подано інформацію про апробацію її наукових результатів.

Перший розділ **«Історіографія, джерела та методологія дослідження»** сфокусований на аналізі історіографії проблеми, її джерельному підґрунті та базових принципах організації роботи щодо дослідження історії створення та функціонування педагогічних бібліотек міжвоєнного Львова.

У підрозділі 1.1. **«Історіографічний огляд»** визначено здобутки українських та іноземних вчених у досліджуваній проблемі.

Історіографію наукової роботи умовно поділено на декілька періодів:

1. Наукові / науково-популярні студії, які побачили світ у 1920 – 1930-х рр.;
2. Повоєнна радянська та діаспорна історіографія (1945 – 1990 рр.);
3. Праці сучасних українських та польських науковців (1991 – 2015 рр.).

Після українсько-польської війни 1918 – 1919 рр. започатковано перший період у дослідженні особливостей становлення та сфери функціонування педагогічних бібліотек Польщі. Значна кількість тогочасних наукових / науково-популярних праць науковців, громадсько-політичних діячів були безпосередньо присвячені розвитку бібліотечної справи, стану шкільництва, історії національно-культурних, педагогічних та учительських товариств (дослідження Я. Біленького, Н. Дорошенка, І. Герасимовича, К. Федоровича, М. Галушинського, С. Магальяса, В. Левицького, І. Кривецького, Л. Ясінчука, С. Шаха, Й. Грича, А. Чоловського, К. Бадецького, Я. Бранслава та ін.).

Друга світова війна перервала наукову працю українських та польських істориків, бібліотекознавців та педагогів, а після її завершення появилася

низка нових робіт радянських та діаспорних учених із досліджуваної проблеми (праці З. Вісконтової, Ю. Крама, С. Лози, С. Фіта, Л. Баїка, А. Айненкеля, М. Пап'єжинської-Турек, Т. Єдришака, А. Хойновського, М. Іваніцького та ін.).

Українські науковці в еміграції також опублікували серію видань, дотичних до предмету дослідження (на особливу увагу заслуговують науково-популярні роботи, присвячені гімназії сестер Василянок та Українській академічній гімназії).

Наукові / науково-популярні праці, які побачили світ в останнє двадцятип'ятиліття та безпосередньо або опосередковано стосуються теми дисертаційної роботи, поділено на декілька тематичних груп: 1) узагальнюючі роботи; 2) дослідження, які присвячені суспільно-політичним та національно-культурним процесам у Польській державі; 3) наукові студії з історії бібліотекознавства. Праці першої та другої тематичної ніші значно перевищують ті дослідження, в яких безпосередньо розглядається особливості функціонування наукових та педагогічних бібліотек у Польщі (1918 – 1939 рр.).

Перші узагальнюючі праці, дотичні до предмету дослідження, з'явилися одразу ж після відкриття архівів, переосмислення методологічних засад побудови історичних праць (роботи Т. Гунчака, Я. Грицака, С. Кульчицького, І. Васюти, Л. Зашкільняка, Л. Алексієвець, В. Литвина).

Значно більше зацікавлення у руслі досліджуваної теми становлять праці другої підгрупи, особливо ті, які стосуються партійно-політичного життя та національно-культурного розвитку українців та поляків у Польській державі. О. Сухий, Б. Янишин, О. Серета, Ф. Стеблій, І. Райківський, О. Аркуша, М. Мудрий, І. Чорновол простежили трансформацію українського національно-культурного руху у політичний наприкінці XIX – на початку XX ст. І. Патер, М. Литвин, В. Расевич, С. Адамович, С. Попик проаналізували вплив Першої світової та українсько-польських воєн на вирішення українського питання в Польщі. Я. Дашкевич, С. Макаруч, М. Кугутяк, М. Кучерепа, І. Соляр, В. Комар, Л. Зашкільняк охарактеризували міжнаціональні відносини у краї крізь призму політичних чинників. М. Швагуляк, О. Зайцев, М. Мішук розкрили особливості внутріпартійного розвитку національно-державницьких партій.

Використовуючи архівні документи Архіву актів нових (AAN), польські науковці З. Запоровський, В. Менджецький, Р. Томчик, Е. Коко, С. Стемпень та ін. в останні десятиліття реконструювали особливості національної політики Польської держави, виокремили складні проблеми польсько-українських відносин, акцентували на ролі політичних еліт у вирішенні наболілих проблем політичного та етнокультурного характеру. Однак в окреслених наукових роботах українських та польських вчених бібліотечна сфера практично була вилучена із наукового дискурсу.

У 90-х рр. XX ст. з'явилися монографії та окремі розвідки Б. Ступарика, І. Курляк, Т. Ківшар, О. Луків, О. Ткачик, В. Кеміня, С. Трилінського, Т. Завгородньої, Н. Кошелєвої, присвячені особливостям навчального процесу

в Галичині у 1920 – 1930-х рр. Згодом наукову розробку комплексу проблем, пов'язаних із становищем шкільництва у Польщі, продовжили Л. Алексієвець, О. Руда, П. Рогова, О. Покусова та ін. Не оминули увагою українські історики також багатогранну діяльність наукових та національно-культурних товариств (О. Купчинський, І. Зуляк, В. Чоповський, Г Білавич, Б. Савчук, М. Московчук).

Окрема група досліджень безпосередньо стосується розвитку бібліотечної сфери у Польській державі. Методологію вивчення історії бібліотек одними з перших сформував науковці Національної бібліотеки України імені В. Вернадського. Узагальненого вигляду вона набула у працях О. Онищенко, П. Рогової, М. Слободяник, М. Зніщенко. У роботах здійснено спробу виокремити характерні риси педагогічних бібліотек в історичній ретроспективі та простежити їх еволюцію.

Фрагментарно деякі аспекти з історії розвитку бібліотечної справи у Польщі розглянули Й. Камінська-Квак, А. Гутнікевич, М. Стінья, А. Останек, Е. Мікульська-Пьотровська, Г. Чапровська, Й. Грич, Й. Яровецька, Л. Яворська, М. Матвійова, Д. Весловська. Науковці досліджували ієрархічну вертикаль бібліотек Львівської шкільної округи, наголосили на підтримці, яку надавали бібліотекам центральна та місцева влади. Їх авторству також належать дослідження про шкільні, гімназійні та педагогічні бібліотеки міжвоєнного Львова (проаналізовані шкільні звіти та каталоги бібліотек).

Й. Дзеньковська проаналізувала особливості комплектування фондів ДЦПБЛ, О. Плитус – діяльність бібліотек «Рідної школи», І. Зуляк – книгозбірні «Просвіти», П. Баб'як, О. Колосовська – книгозбірні Наукового товариства імені Шевченка у Львові (НТШ). Н. Кунаець у монографії «Наукові бібліотеки Львова (1784 – 1939): особливості становлення і розвитку, формування фондів та колекцій» (Львів, 2011) охарактеризувала процес створення, розвитку та функціонування наукових бібліотек міста.

Підрозділ 1.2. «Джерельна база дисертації» знайомить із першоджерелами наукової роботи.

Джерельну базу дослідження склали низка документальних комплексів, базовими із яких виступають: законодавчі, нормативно-правові акти центральних органів влади Польщі; розпорядження Кураторії Львівської шкільної округи; документація бібліотек; матеріали українських та польських національно-культурних товариств, політичних партій, Українська парламентська репрезентація в Польському Сеймі та Сенаті; спогади; підручники, посібники, художня література, яка надходила до бібліотек Львова; періодичні видання.

Для аналізу особливостей функціонування бібліотек Львова у дисертаційній роботі використані законодавчі та нормативно-правові акти центральних органів влади та управління держави. Систематизовано: декрети, інструкції Міністерства віровизнань і публічної освіти щодо організації бібліотек у середніх та загальноосвітніх школах; ухвали, які привели до заснування окремих книгозбірень, зокрема ДЦПБЛ (1926 р.); результати шкільних плебісцитів 1925, 1932, 1937 рр.; програми навчання для середніх шкіл та гімназій тощо.

Стенографічні звіти пленарних засідань польського Сейму (Sprawozdania stenograficzne Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej) відображають специфіку парламентських дебатів у вищому законодавчому органі країни з питань освіти у науки. Тексти промов послів і сенаторів, інтерпеляції (запити), внесення, законопроекти, скарги, листування та інші документи, які стосувалися шкільництва, знаходяться також у ф. 344 («Українське національно-демократичне об'єднання») та ф. 392 («Українська парламентська репрезентація») ЦДІАЛ України.

Важливе джерело дисертаційної роботи – документи Кураторії Львівської шкільної округи, зокрема щодо утворення / реорганізації педагогічних книгозбірень; кореспонденція між інспекторами, дирекцією шкіл, громадськими інституціями; листи куратора, дирекції бібліотек щодо дарів для книгозбірень; річні звіти бібліотек про науково-видавничу та організаційну діяльність; протоколи перевірки педагогічних бібліотек; списки придбаних книг.

Особливу увагу приділено документам бібліотек та навчальних закладів, при яких вони функціонували. Передусім, – це правила внутрішнього трудового розпорядку, інвентарні та дарчі книги, документи, де фіксувалася інформація про придбання бібліотекою видання, бібліографічні картки тощо. Не менше зацікавлення викликають звіти шкільних бібліотек, звітлення книгозбірень, створених при національно-культурних товариствах, а також матеріали анкетувань учнів львівських шкіл, які дозволяють встановити їх читацькі інтереси та рівень задоволення обслуговуванням у шкільних книгозбірнях.

Проаналізовано документи культурно-освітніх організацій, учительських товариств, політичних партій, більшість із яких представлені в архівосховищах ЦДІАЛ України: ф. 206 («Рідна школа. Українське педагогічне товариство у Львові»), ф. 309 («Наукове товариство імені Шевченка»), ф. 344 («Українське національно-демократичне об'єднання»), ф. 348 (Товариство «Просвіта»), персональні фонди громадсько-політичних діячів. Кожне з національно-культурних, педагогічних товариств мало власні часописи, на сторінках яких знайомило читачів із особливостями розвитку тієї чи іншої організації. Документи дозволяють ознайомитися із розгортанням національно-культурного руху українців, діяльністю українських політичних партій та громадських організацій у галузі шкільництва та бібліотечної справи.

У дисертаційній роботі представлена мемуаристика. Всебічно використано інформацію, почерпнуту із часописів (пресаполітичних партій, газети педагогічних, національно-культурних, учительських товариств; вузькоспеціалізовані видання, орієнтовані на бібліотекарів).

У підрозділі 1.3. «Теоретико-методологічні засади дослідження» конкретизовано методи історичних досліджень, подано формулювання базових термінів дисертаційної роботи.

Вивчаючи особливості функціонування педагогічних бібліотек Львова важливо дотримуватися методологічних принципів у процесі написання наукової

роботи. Проблему ролі педагогічних бібліотек міжвоєнного часу у суспільному житті Львова та загалом культурно-освітньому процесі досліджено на двох рівнях: теоретичному та емпіричному. Теоретичний рівень вивчення зумовив необхідність розглядати питання бібліотечної діяльності у нерозривній єдності з іншими компонентами ентокультурного життя міста, що у підсумку сформувало цілісну систему громадсько-культурних відносин у тогочасному суспільстві Львова з огляду на дидактику та виховання шкільної молоді. Емпіричний рівень допоміг відтворити реальну тогочасну ситуацію у бібліотечній сфері, виявити наявність спеціалізованих книгозбірень, охарактеризувати їх фонди та діяльність, а також отримати необхідну для висвітлення проблеми інформацію шляхом аналізу архівних матеріалів, спогадів, публікацій у пресі тощо.

Методологія праці безпосередньо пов'язана з об'єктом, предметом, завданнями дослідження, постановкою наукової проблеми. Наукова робота базується на загальнотеоретичних принципах і конкретно історичних методів пізнання, використання яких спрямоване на об'єктивне висвітлення подій, фактів і явищ. Усі компоненти історичного дослідження ґрунтуються на основних принципах науковості, історизму, об'єктивності. Залучені методи пізнання процесів суспільного розвитку – аналізу, синтезу, класифікації. При цьому використовуються такі методи як проблемно-хронологічний, порівняльний, археографічний, ретроспективний, статистичний.

У роботі подано визначення основних термінів (бібліотека, соціальна практика читання, бібліотечна система та ін.). Набута теоретична база дозволила свідомо підійти до вибору пошукового й дослідницького інструментарію, сформулювати аргументовані висновки та узагальнення.

У другому розділі **«Бібліотечна система Львова у контексті суспільно-політичних процесів та законодавчих інновацій польської влади»** проаналізовано політико-правові засади та соціокультурне тло функціонування педагогічних книгозбірень упродовж міжвоєнного періоду ХХ ст.

Підрозділ 2.1. *«Вплив суспільно-культурних та політичних чинників на розбудову шкільництва та розвиток педагогічних бібліотек Львова»* розкриває основні вектори політики польської влади в культурно-освітній сфері та визначає її вплив на розвиток бібліотечної галузі.

Завершення Першої світової та українсько-польської воєн відкрило нову сторінку в історії педагогічних книгозбірень Львова. Незважаючи на те, що влада гарантувала збереження національно-культурних прав національним меншинам, уже в 1919 – 1921 рр. на українських етнічних землях було ліквідовано чверть українських шкіл, а разом з ними і бібліотек цих навчальних закладів. Період становлення переживали книгозбірні національно-культурних та педагогічних товариств, які, за винятком окремих польських бібліотек, залишилися без державної підтримки.

Прихід до влади Ю. Пілсудського (1926 р.) ознаменувався черговою хвилею асиміляції українців регіону. Утраквітичні школи та шкільні бібліотеки, які

комплектувалися здебільшого польськомовною літературою, стали одним з механізмів полонізації населення. Протести української громадськості, політичних партій (УНДО, УСРП), національно-культурних товариств («Просвіта», УПТ «Рідна школа», «Взаїмна поміч українського вчителства та ін.) з вимогами наповнення шкільних бібліотек українськими книгами, не завжди давали результати.

Неефективними для українців виявилися дискусії у польському Сеймі та Сенаті, які упродовж 1930-х рр. присвячувалися культурно-освітнім проблемам. Незважаючи на задекларовану політику «нормалізації» польсько-українських відносин (1935 р.), шкільна реформа у Польщі супроводжувалася ліквідацією українських шкіл, формуванням утраквістичних навчальних закладів та тотальним контролем над бібліотечною сферою. Проблема повноцінного розвитку українських педагогічних книгозбірень із культурної площини все частіше переходила у політичну, що унеможливило її конструктивне розв'язання.

Підрозділ 2.2. *«Законодавче забезпечення функціонування педагогічних бібліотек»* містить відомості про законодавчі акти центральних органів влади та нормативні документи Кураторії Львівської шкільної округи, які безпосередньо або ж опосередковано стосуються діяльності бібліотек.

Бібліотечна сфера Польщі перебувала під наглядом центральної влади, яка перебрала контроль над створенням книгозбірень, їх комплектацією та читацькими інтересами всіх верств населення, особливо молоді. До реалізації окреслених завдань була причетна вся вертикаль влади – від центральної (декрети, розпорядження профільного міністерства) до місцевої (інструкції Кураторії Львівської шкільної округи).

Створення Львівської шкільної округи (Львівське, Станіславське та Тернопільське воєводства), оприлюднення декрету «Про шкільний обов'язок» (1919 р.), ухвалення законів «Про закладання і утримання державних початкових шкіл» (1922 р.), «Про створення і утримання громадських початкових шкіл» (1922 р.), «Про деякі положення в організації шкільництва» (1924 р.) заклало підвалини освітньої реформи, опосередковано відбилося на розвитку педагогічних книгозбірень Львова.

Безпосередньо діяльність бібліотек контролювала Кураторія Львівської шкільної округи, яка керувалася у своїй діяльності інструкцією Міністерства віровизнань і публічної освіти «Про організацію бібліотек у середніх та загальноосвітніх школах» (1925 р.). Наприкінці 1930-х рр. профільне міністерство ініціювало вироблення нової, деталізованої інструкції, основне завдання якої полягало, як в узгодженні роботи шкільних бібліотек із новими навчальними програмами так і в інтеграції книгозбірень в єдину бібліотечну мережу.

У третьому розділі **«Українські бібліотеки освітніх установ та громадських інституцій Львова»** охарактеризовано розвиток бібліотек національно-культурних товариств та становище українських книгозбірень навчальних закладів Львова.

Підрозділ 3.1. *«Шкільні бібліотеки Львова в умовах полонізації системи освіти»* присвячений аналізу становища українських шкільних книгозбірень у 20 – 30-х рр. ХХ ст.

Напередодні Другої світової війни у Польщі нараховувалося 34480 бібліотек, з яких бл. 70 % становили шкільні книгозбірні. Бібліотечне життя в українських навчальних закладах перебувало під контролем польської влади, яка й визначала тематичне наповнення фондів книгозбірень. Українська громадськість, враховуючи незадовільне фінансування бібліотек, намагалася їх українізувати та сприяти вихованню молоді у національно-патріотичному дусі.

Реформи польської школи у середині 1920-х рр. торкнулися й бібліотечної сфери, яка зазнавала впливу полонізації та нестачі коштів. Утримувати книгозбірні українська національно-свідома громадськість пропонувала шляхом: пожертв батьків дітей, які навчалися у школі; добровільних внесків національно-культурних товариств, меценатів; прибутків шкільних кооператив, шкільних кас ощадності; коштів, отриманих від шкільних вистав та концертів тощо.

На тлі акції пацифікації, переслідування українських педагогів, фальсифікації шкільних плебісцитів, закриття навчальних закладів, українські шкільні бібліотеки, де-факто, могли обслуговувати обмежене коло читачів і перебували у значно гіршому становищі, ніж аналогічні установи у польськомовних школах.

У підрозділ 3.2. *«Бібліотеки національно-культурних та педагогічних товариств: особливості становлення та функціонування»* йдеться про розвиток книгозбірень громадських інституцій просвітницького та педагогічного спрямування, які у досліджуваній період перебрали на себе функції контролю за організацією та функціонуванням книгозбірень.

Українська бібліотечна справа перебувала під значним впливом громадських інституцій. Динамічно розвивалася бібліотека товариства «Просвіта» у Львові, яка завдяки жертвам громадськості була однією з найкращих українських установ цього профілю у Польській державі (із жовтня 1920 р. керівництво книгозбірнею товариства здійснював С. Шах). Комплектування її фондів відбувалося здебільшого завдяки книгообміну та добровільним жертвам. Для організації належної роботи книгозбірні, товариство організовувало бібліотечні курси, шукало шляхів порозуміння із польською владою, налагодило діалог із УПР та громадсько-політичними організаціями США, Канади, Чехословаччини та ін.

Значну увагу бібліотекам приділяло УПТ «Рідна школа». Товариство докладало чимало зусиль для формування національної свідомості українців краю популяризацією друкованого слова, сприяло відкриттю дитячих бібліотек у школах, закликала українське учительство до активної діяльності в напрямі позашкільної освіти, домагалася створення педагогічних книгозбірень при низових осередках організації. Члени товариства «Рідна школа» сприяли створенню т. зв. мандрівних бібліотек, основу яких часто складали книги заборонені польською владою.

Завдячуючи товариству «Взаїмна поміч українського вчителства» у Львові відкрито видавництво «Педагогічна бібліотека» та при ньому Центральну педагогічну бібліотеку (1925 р.). Реалізації інших, подібних задумів не дозволив брак коштів на закупівлю книг (основні зусилля у досліджуваний період педагоги спрямували на розбудову власної «вакаційної оселі»). Наприкінці 1920-х – на початку 1930-х рр. товариство збільшило асигнування на потреби бібліотеки, що привело до зростання кількості її відвідувань.

Деякий внесок в український бібліотечний рух зробило товариство «Учительська громада». Однак педагогічна бібліотека товариства у середині 1920-х рр. була розпорошеною і, складалася лише з декількох сотень книг та часописів («Наше слово», «Світло», «Українська школа», «Календарик»). Філії товариства, зокрема львівська, також не зуміли розгорнути активної діяльності, спрямованої на формування бібліотек та їх належного комплектування новою літературою.

У підрозділі 3.3. *«Читацькі інтереси українських школярів та навчальна література»* акцентовано на літературних уподобаннях української молоді.

На читацькі інтереси української дітвори упродовж міжвоєнного періоду ХХ ст. впливала низка об'єктивних та суб'єктивних чинників. Їх літературні уподобання розглянуто у розрізі двох категорій – неграмотних та грамотних дітей. Перші переважно потерпали від матеріальної скрути батьків (тому формуванням їх читацьких пріоритетів опікувалася церква та родина), другі потрапили під вплив шкільних педагогів, національно-культурних, педагогічних, учительських товариств, які намагалися полегшити їм доступ до книги.

Особливо значущими для читання школярів, на думку учителів, були твори, які популяризували українську історію та краєзнавство. Українські школярі Львова із задоволенням читали праці класиків української та світової літератури. До обов'язкової лектури школярів та гімназистів зараховували тексти з канону української літератури ХІХ ст. (повністю або ж фрагментарно): твори І. Котляревського, Т. Шевченка, П. Куліша, І. Франка, Лесі Українки, І. Нечуя-Левицького, П. Мирного. Найбільше зацікавлення в українських читачів викликали історичні романи сучасника А. Чайковського («За сестрою», «На уходах»), які пропагували козацьку тематику. Одним із тогочасних бестселерів серед українських підлітків стала трилогія Б. Лепкого «Мотря», «Батурин», «Не вбивай», яка присвячувалася постаті гетьмана І. Мазепи. Важливими для виховання львівських школярів у міжвоєнний період вважаємо книги, присвячені подіям Першої світової війни, Листопадового зриву 1918 р., українсько-польської війни 1918 – 1919 рр. Користувалися попитом видання «Пласту», «Сокола», «Січі», інших молодіжних організацій. Водночас літературу, яку рекомендувала Кураторія Львівської шкільної округи, нерідко принижувалася гідність українців, спотворювалося історичне минуле, що викликало закономірне обурення в української молоді.

У четвертому розділі **«Педагогічні бібліотеки як чинник культурно-освітнього життя польського населення Львова»** охарактеризовано особливості функціонування державних, шкільних книгозбірень, визначено читацькі пріоритети гімназистів та школярів.

Підрозділ 4.1. *«Державна центральна педагогічна бібліотека та книгозбірні громадських інституцій: організація, фонди, керівники»* знайомить із основними напрямками діяльності найбільшої педагогічної бібліотеки Львова та розвитком книгозбірень польських недержавних організацій національно-культурного профілю.

Після відновлення незалежності Польської держави назріла необхідність у появі сучасної спеціалізованої книгозбірні, що зумовило створення Державної педагогічної бібліотеки Кураторії Львівської шкільної округи (з 1934 року перейменовано у Державну центральну педагогічну бібліотеку - ДЦПБЛ), яку відкрито у 1926 р. Бібліотека отримувала як державне фінансування так і пожертви громадськості. Окрім педагогів, бібліотека обслуговувала наукові товариства і установи, розташовані у Львові та поза його межами.

Бібліотечне керівництво та Рада бібліотеки (А. Фішер, С. Лемпівський, Б. Суходольський, Ю. Кляйнер, В. Ташицький, Т. Козяр та ін.) при комплектуванні фонду книгозбірні намагалися зібрати літературу, яка б представляла не тільки різні галузі гуманітарних знань, але й основні напрями тогочасної суспільної думки. У бібліотеці організовувалися книжкові виставки, тематично пов'язані з цими заходами, було запроваджено курси для безробітних вчителів, а також організовано цикл лекцій для батьків школярів та учнів львівських гімназій, де пропагувалася відповідна педагогічна література.

Статус і специфіка бібліотеки визначали основні напрями її видавничої і наукової діяльності. Бібліографічно-методична робота ДЦПБЛ була спрямована на тематичний підбір літератури, необхідної для здачі учительських і кваліфікаційних іспитів, підготовки показових занять в навчальних закладах, наукових досліджень з питань педагогіки та освіти. Видавничо-наукова діяльність спрямовувалася на укладення та публікацію каталогів наявної в бібліотеці літератури та серійних тематичних видань.

В умовах політичної системи Польщі значну державну підтримку на розвиток бібліотечної сфери діставали польські громадські інституції міста, серед яких – Товариство народної школи, а також педагогічні товариства, при яких формувалися бібліотеки. Зокрема книгозбірня Союзу польських вчителів нараховувала 1292 книги (1938 р.), Товариства вчителів середніх і вищих шкіл – 14395 (1930 р.). Власну бібліотеку мала також Кураторія Львівської шкільної округи.

Підрозділ 4.2. *«Організаційні засади формування навчальних книгозбірень»* присвячений дослідженню методики комплектації бібліотечних фондів.

Шкільні та гімназійні бібліотеки міжвоєнного Львова формувалися відповідно до освітнього профілю навчального закладу і були важливою складовою організації навчального процесу. Цілеспрямовано підібрана література не тільки допомагала отримати і засвоїти необхідний рівень знань, але й сприяла моральному вихованню молоді шкільного віку, формуванню естетичних засад школяра. Шкільні бібліотеки, крім навчально-дидактичної, почали виконувати ще й патріотично-виховну роль, що неодмінно позначалося на тематичному наповненні фондів.

За більш ніж сторічний період польськими педагогами був нагромаджений багатий досвід в організації шкільних бібліотек навчальних закладів різних рівнів і типів (загальноосвітні школи, гімназії, ліцеї тощо). У міжвоєнний період ХХ ст. шкільні книгозбірні формувалися переважно завдяки підтримці держави та батьків учнів, які дарували книги з власних бібліотек або ж цілеспрямовано купували необхідну шкільну літературу.

Звіти львівських шкіл та гімназій не дозволяють скласти цілісну картину розвитку їх бібліотек. По-перше, гімназії подавали звіти в довільній формі: одні, обмежувалися виключно загальними статистичними даними, інші – вказували на поділ бібліотеки за навчальними предметами або за мовним принципом. По-друге, різною була й термінологія щодо виділення окремих підбірок: історична, географічна, біологічна (за предметами) або польська, німецька, французька (за мовами). Вибіркові дані дозволяють скласти певне уявлення про фонди учнівських книгозбірень.

Підрозділ 4.3. *«Підручники, наукова та науково-популярна література в навчальному процесі»* знайомить із тематичним наповненням шкільних бібліотек.

Переважну більшість літератури у шкільних бібліотеках складала навчальна література, хоча кількість підручників в гімназіях та школах Львова була різною. Готуючись до занять, окрім підручників, учні часто користувалися фондами бібліотек: словниками, енциклопедіями, матеріалами з науково-популярних журналів. Вагому роль у навчальному процесі відігравала наукова література, до якої зверталися переважно учні старших класів.

Особливу увагу педагоги приділяли релігії. Більшість львівських бібліотек мали підручну збірку шкільного катехита, яка нараховувала 24 найменування. Неодмінна складова львівських бібліотек – художня література, проза, поезія, драма, що представлені творами польських та іноземних авторів. У бібліотечних каталогах можна було знайти імена як видатних представників польського «красного письменства», так і маловідомих письменників. Серед польських письменників-романтиків особливо виділялася т. зв. «українська школа» (А. Мальчевський, М. Чайковський, Ю. Словацький, Ю. Крашевський). На тлі відсутності більшості творів російських та чеських літераторів у шкільних бібліотеках було чимало перекладів із французької та англійської літератури. Польська дітвора також полюбляла твори німецьких, американських та данських письменників.

Підрозділ 4.4. *«Читацькі інтереси та образ читача польських гімназистів»* формує загальне уявлення про читацькі пріоритети польської молоді.

Читацькі інтереси учнів польських шкіл та гімназій Львова розвивалися у трьох напрямках: 1) література «патріотичної» тематики (художні та науково-популярні тексти з історії Польщі, біографій її громадсько-політичних, культурно-просвітних діячів); 2) науково-популярні книги з різних галузей знань (в основному предметів, які входили до шкільної й гімназійної програми); 3) контрольована педагогами позапрограмна дитяча та юнацька література (від казок до пригодницьких повістей).

Окрім літератури патріотичної тематики, школярі читали художню літературу – найбільше твори Б. Пруса, Е. Ожешко, С. Жеромського, Ю. Вейсенгоффа, В. Реймонта. Поодинокі гімназисти цікавилися книгами античних авторів і старопольських письменників, драмами В. Шекспіра. Досліджені матеріали вказують на достатній рівень володіння іноземними мовами значної частини гімназистів, який давав можливість читати твори зарубіжних авторів в оригіналі. Іноземними мовами, переважно німецькою, читали, здебільшого, починаючи з третього класу. Якщо молодші учні замовляли книги для обов'язкової лектури, а також казки, то серед старшокласників превалювали твори класиків, зокрема на історичну тематику.

Учениць найбільше цікавила художня література, а саме твори польських авторів Г. Сенкевича («Потоп», «Пан Володийовський», «Вогнем і мечем»), М. Конопніцької («Серце», «Дим», «Що діється на нашій землі» та ін.), Е. Ожешко («Бабуся», «Романова», «Чарівниця», «У зимовий вечір» та ін.). Часто замовляли книжки про події козацьких часів («Про гетьмана Жолкевського», «Про Яна Собеського», «Татарська неволя»), національно-визвольного повстання під проводом Т. Костюшка («Історія шевця Кілінського», «Тадеуш Костюшко») та наполеонівських воєн («Переїдемо Віслу, переїдемо Варту» та ін.). Із зарубіжних школярі із задоволенням читали праці Д. Дефо «Робінзон Крузо», Д. Свіфта «Пригоди Гулівера», Р. Кіплінга «Такі собі казочки». Чимало творів стосувалося церковної тематики (життя святих, катехизми), однак їх мало замовляли для позаурочного читання.

У **Висновках** узагальнено результати дослідження:

Проведений аналіз наукових публікацій з проблеми функціонування педагогічних бібліотек Львова упродовж міжвоєнного періоду ХХ ст. дозволяє констатувати, що на сьогодні проблема не стала предметом комплексної наукової роботи. Виявлені архівні та опубліковані документи становлять джерельну базу дисертаційної праці, яка відзначається репрезентативністю та дозволяє охарактеризувати специфіку функціонування бібліотечних закладів педагогічного профілю.

Завершення Першої світової та польсько-українських воєн започаткувало новий етап у розвитку бібліотечної сфери на українських етнічних землях Галичини. Польська влада, зважаючи на роз'єднаність політичної еліти та інші внутрішньо- та зовнішньополітичні чинники, 1920-х – 1930-х рр. не зуміла сформувати цілісної державної концепції розвитку бібліотечної сфери і орієнтувалася на вибіркову толеранцію державних книгозбірень, ігнорування книгозбірень національних меншин. Українські бібліотечні установи не тільки перебували під посиленням контролем Кураторії Львівської шкільної округи та поліції, але й підлягали тотальній колонізації, що безпосередньо проявлялось у наповненні педагогічних книгозбірень провладною літературою виховного / патріотичного змісту.

Зміна вертикалі влади, внаслідок інкорпорації українських земель Польською державою у 1919 р., привела до трансформації усталених законодавчих приписів

у бібліотечній сфері. Центральні та місцеві інституції за допомогою нормативно-правових актів прагнули якомога швидше інтегрувати національні меншини та зміцнити унітарність держави, намагалися поширити свій вплив на формування фондів книгозбірень, сприяти наповненню бібліотек польською мовною періодикою, науковою та художньою літературою, а також зменшити їх вплив на суспільно-культурні процеси в регіоні шляхом заборон, репресій, утисків та дискримінацій.

Опозиційними до влади національно-культурними осередками залишалися бібліотеки українських національно-культурних товариств. На тлі відсутності державного фінансування громадські інституції акумулювали значний пласт патріотичної, забороненої владою літератури, ставши у міжвоєнний період ХХ ст. одними із центрів національного виховання місцевого населення, бар'єром на шляху до їх асиміляції. Недостатнє матеріально-технічне забезпечення українських бібліотек, відсутність фахових бібліотекарів, нестача коштів на закупівлю педагогічної літератури – причини, які гальмували їх розвиток та унеможлилювали розбудову книгозбірень.

Польська влада не тільки відновлювала зруйновані після Першої війни книгозбірні, але й закладала нові. Показовий приклад – створення ДЦПБЛ, яка, до того ж, стимулювалася потребами державного будівництва: книгозбірня сприяла виконанню централізованої політики денационалізації, стала одним із інструментів колонізації «східних кресів». Бібліотека поетапно нарощувала власні фонди, досягла значних успіхів у видавничій сфері, що сприяло збільшенню відвідувачів та зростанню її суспільного авторитету.

Суспільно-політичні, культурні, церковно-релігійні процеси у Польщі, віяння західної культури та інші, не менш вагомі чинники, формували читацькі зацікавлення української та польської молоді. Читацькі інтереси школярів Львова не обмежувалися навчальними програмами й виходили за рамки офіційних, шаблонних канонів. Бібліотекарі, не зважаючи на вік, стать, національність намагалися проводити цілеспрямовану роботу щодо зацікавлення учнів історією та культурою народу, насамперед творчістю письменників-земляків, що впливало на рівень їх освідченості та національної свідомості.

Шкільні, гімназійні книгозбірні виконували важливе завдання: з одного боку вони обмежували доступ молоді до загальнодоступних бібліотек та сприяли посиленню контролю за їх читацькими інтересами, з іншого – забезпечували інформаційні потреби навчального закладу. Оскільки шкільна література мала виховувати молодь в дусі польського патріотизму та католицького віровчення, упродовж міжвоєнного періоду ХХ ст. влада, використовуючи доступні важелі впливу, не полишала спроб вплинути на формування читацьких інтересів молоді, намагалася маніпулювати їх світоглядом завдяки тенденційно підібраній літературі, яка надходила до педагогічних та шкільних книгозбірень.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ ВИКЛАДЕНО У ПУБЛІКАЦІЯХ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Надрага М. Книга у культурі міжвоєнного Львова: друковані каталоги державної центральної педагогічної бібліотеки / М. Надрага // Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника : збірник наукових праць. – Львів, 2009. – Вип. 1. – С. 385–396.
2. Надрага М. До Сильвети др. Івана Кухти – директора Державної центральної педагогічної бібліотеки у Львові 1933–1945 рр. / М. Надрага // Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника : збірник наукових праць. – Львів, 2010. – Вип. 2. – С. 659–673.
3. Надрага М. Генрик Копія – бібліотекар, педагог, громадський діяч / М. Надрага // Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника : збірник наукових праць. – Львів, 2011. – Вип. 3. – С. 295–310.
4. Надрага М. Іван (Ян) Кухта – львівський дослідник психології та соціології читання 20–30-х рр. ХХ ст. / М. Надрага // Вісник Львівського університету. Серія книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. – Львів, 2011. – Вип. 6. – С. 109–115.
5. Надрага М. Шкільні (гімназійні) бібліотеки міжвоєнного Львова: організаційні засади формування і кількісний склад фондів / М. Надрага // Вісник Львівського університету. Серія книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. – Львів, 2014. – Вип. 9. – С. 74–80.
6. Надрага М. Читацькі інтереси польських гімназистів Львова в Другій Речі Посполитій [Електронний ресурс] / М. Надрага // Історія науки і біографістика. – 2015. Вип. 1. – Режим доступу : <http://inb.dnsgb.com.ua/2015-1/9.pdf>
7. Надрага М. Исторические аспекты становления Львовской обласной научно-педагогической библиотеки / М. Надрага // Библиотечное дело 2001: российские библиотеки в мировом информационном и интеллектуальном пространстве. – Москва, 2001. – Ч. II. – С. 398–399.
8. Nadraga M. Geschichte der Bibliothekswesens in der Westukraine: Die Staatliche Paedagogische Gebietsbibliothek 1926–1939 / M. Nadraga // Kleine Fluesse im grossen Strom Bibliotheken und Informationsstellen bei der Foerderung des Studiums und der Erforschung «kleinen» Sprachen und Literaturen : Referate und Beiträge 35. ABDOS-Tagung. – Bautzen, 2006. – Bd. 35.– S. 46–52.
9. Надрага М. Книга в полікультурному городі (чтение і школьні бібліотеки міжвоєнного Львова) / М. Надрага, Р. Гольк // Наука о книге. Традиции и инновации: к 50-летию сборника «Книга. Исследования и материалы». – Москва, 2009. – Ч. 1. – С. 171–173. *(особистий внесок автора: зібрано і проаналізовано архівні матеріали, визначено роль книги у формуванні культури міжвоєнного Львова).*

10. Nadraga M. Studyn'skyj (Studzinski) Kyrylo (Cyryl) (1868–1941) Literaturhistoriker und Politiker / M. Nadraga, I. Nawrocka, K. Weisswasser // Oesterreichisches biographisches Lexikon 1815 – 1950. – Wien, 2011. – Lfg. 62. – S. 441. *(особистий внесок автора: зібрано і проаналізовано архівні матеріали, охарактеризовано суспільно-політичну діяльність К. Студинського).*
  11. Надрага М. К вопросу об истории библиотек учебных заведений польского Львова (1919–1939 гг.) / М. Надрага // Auf dem Weg zu einem neuen Selbstverständnis Bibliotheken als kulturelle und soziale Zentren : Referate und Beiträge : 42. ABDOS-Tagung, Minsk, 28. bis 30. August 2013. – Berlin, 2014. – Bd. 41. – S. 82–85.
  12. Nadraga M. Książka szkolna w lwowskich szkołach i gimnazjach w latach dwudziestych i trzydziestych XX wieku / M. Nadraga // Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych. – 2015. – Rok 21, № 1. – S. 111–122.
  13. Nadraga M. Literature as factor of aesthetic and national education of Lviv school and gymnasium pupil in 20–30-th years of XX century / M. Nadraga // Book of the Cades International Conference Education, Pedagogy and Humanities Research. – St. Louis, 2016. – P. 60–64.
  14. Nadraga M. Adam Ernest (1868–1926), Bankier, Mäzen und Politiker [Elektronische Ressource] / M. Nadraga // Oesterreichisches biographisches Lexikon 1815 – 1950. – 2015. – Lfg. 4. – Zugang : <http://www.biographien.ac.at/oeb1?frames=yes>
- Статті, які додатково відображають результати дисертаційної роботи*
15. Надрага М. Шкільні, гімназійні та педагогічні бібліотеки міжвоєнного Львова / М. Надрага // Державна історична бібліотека України: історія, сучасність, майбутнє : матеріали Міжнародної наукової конференції, приуроченої до 70-річчя заснування Державної історичної бібліотеки України (Київ, 24-25 вересня 2009 р.). – Київ, 2009. – С. 171–174.
  16. Надрага М. Каталоги Державної центральної педагогічної бібліотеки у контексті культури міжвоєнного Львова / М. Надрага // Національна книжкова та рукописна культура: історія, методологія, джерельна база : матеріали міжнародної наукової конференції (Львів, 29-30 квітня 2009 р.). – Львів, 2009. – С. 78–81.
  17. Надрага М. Львівська державна центральна педагогічна бібліотека у 1941 – 1944 рр.: з архівних пошуків / М. Надрага // Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника: історія і сучасність : доповіді і повідомлення міжнародної наукової конференції (Львів, 28-30 жовтня 2010 р.). – Львів, 2010. – С. 39–42.
  18. Надрага М. Кухта Іван Андрійович / М. Надрага // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2011. – Т. 1 : А-К. – С. 699–700.

19. Надрага М. Копія Генрик-Якуб / М. Надрага // Енциклопедія Сучасної України. – Київ, 2014. – Т. 14 : Кос-Кол. – С. 434.
20. Надрага М. Польські гімназійні бібліотеки у Львові в 20–30 рр. ХХ ст.: аналіз архівних документів / М. Надрага // Архіви – наука – суспільство: шляхи взаємодії : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (Київ, 21-22 травня 2015 р.). – Київ, 2015. – С. 124–126.
21. Надрага М. Публічна бібліотека Товариства народної школи імені Ернеста Адама у Львові / М. Надрага // Сучасна українська нація: мова, історія, культура : матеріали міжнародної науково-практичної конференції з нагоди 15-річчя кафедри українознавства (Львів, 16 березня 2016 р.). – Львів, 2016. – С. 450–452.
22. Надрага М. С. Кухта Іван Андрійович [Електронний ресурс] / М. С. Надрага // Енциклопедія Сучасної України. – Режим доступу : <http://esu.com.ua>

АНОТАЦІЯ

Надрага М. С. Бібліотеки педагогічних установ і товариств м. Львова 1918 – 1939 рр.: організація, структура, діяльність. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України. – Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2016.

Розглянуто особливості функціонування педагогічних бібліотек Львова в контексті суспільно-культурних процесів Польщі. Визначено роль державних / громадських / шкільних книгозбірень в культурно-освітньому житті тогочасного суспільства, показано їх вплив на формування національної свідомості молоді. Охарактеризовано наукову-організаційну, видавничу діяльність Державної центральної педагогічної бібліотеки, розглянуто специфіку організації та комплектування педагогічних книгозбірень українських учительських, освітянських та національно-культурних товариств (НТШ, «Просвіта», УПТ «Рідна школа»), «Учительська громада», «Взаїмна поміч українського вчителства»). Проаналізовано освітню політику Польської держави, рівень забезпечення шкільних бібліотек навчальною літературою та науково-популярними виданнями, а також читацькі уподобання українських та польських школярів Львова.

Ключові слова: бібліотека, Львів, національно-культурні товариства, школа, читацькі інтереси, Польща.

АННОТАЦИЯ

Надрага М. С. Библиотеки педагогических учреждений и обществ г. Львова 1918 – 1939 гг.: организация, структура, деятельность. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.01 – история Украины. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко. – Львов, 2016.

Рассмотрены особенности функционирования педагогических библиотек г. Львова в контексте общественно-культурных процессов Польши. Определена роль государственных, общественных, школьных библиотек в культурно-образовательной жизни современного общества, показано их влияние на формирование национального сознания молодежи. Охарактеризовано научно-организационную, издательскую деятельность Государственной центральной педагогической библиотеки, рассмотрено специфику организации и комплектирования педагогических библиотек украинских учительских, образовательных и национально-культурных обществ. Проанализировано образовательную политику Польского государства, уровень обеспечения школьных библиотек учебной литературой и научно-популярными изданиями, а также читательские предпочтения украинских и польских школьников г. Львова.

Ключевые слова: библиотека, Львов, национально-культурные общества, школа, читательский интерес, Польша.

SUMMARY

Nadruga M. S. Libraries of educational institutions and associations in Lviv 1918 – 1939: organization, structure, activities. – Manuscript.

Dissertation for the academic degree of candidate of Sciences in History, specialty 07.00.01 – History of Ukraine. – Ivan Franko National University of Lviv. – Lviv, 2016.

Organizational and legal principles of activities of pedagogical libraries in Lviv in 1920s – 1930s have been analyzed. The peculiarities of acquisition of public and school libraries, and libraries of Ukrainian teachers', pedagogical and national cultural associations («Shevchenko Scientific Society», «Prosvita», «Ukrainian Pedagogical Association», «Mother school», «Teacher community», «Mutual aid of teachers in Ukrainian») have been defined. It has been proved that school and gymnasium libraries in Lviv during the interwar period were formed under the influence of specialization of the educational institution. These libraries played an important role in the organization of educational process. It has been defined that pedagogical libraries of public institutions and state libraries operated within the legal field of The Second Polish-Lithuanian Commonwealth, the funds of these libraries were completed according to their own concept of development and their material and financial resources.

By the specific examples, the poor state of provision of education institutions in Lviv with pedagogical literature has been shown; governmental measures aimed at improvement of the material and technical level of school libraries, renewal of funds, the bases of which in most libraries of Lviv were the books that had been published before the World War I have been defined. It has been emphasized that many textbooks that humiliated dignity of Ukrainians, distorted historical past, provoked conflicts as part of the educational process, caused natural indignation of Ukrainian youth and national consciousness of the public of the land in general.

It has been emphasized the scientific, organizational and publishing activities of the State Central Pedagogical Library that played very important role in social and cultural life of Lviv during the interwar period. It has been indicated that library authorities and library Council tried to collect literature that would represent not only various branches of humanities but also main directions of public opinion at that time. The successes and failures of the library authorities in the publishing field have been summed up. An important «educational» component in its activities (holding specialized training courses, conferences, book exhibitions and other thematically related to these activities) has been emphasized.

Library cards of Ukrainian and Polish students in Lviv, their common and distinctive features as well as the impact of national factors on literature choice for extracurricular reading have been analyzed. Scientific works, fiction literature, reference works that aroused the greatest interest among children have been also defined. It has been confirmed that reading preferences of the youth were effected by family environment, national cultural associations and teachers of educational institutions, particularly their extracurricular activities related to aesthetic and patriotic education of the younger generation. The important role of school libraries in cultural and educational life of the society at that time has been proved and their impact on the national consciousness of the youth has been regarded.

Key words: library, Lviv, national cultural associations, school, reader's interests, Poland.

Тираж здійснено у друкарні
Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького
79010, м. Львів, вул. Пекарська, 69

Підписано до друку 01.11.16 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 0,9.
Тираж 100 прим.